

In memoriam Johannes Bosboom, 18 februari 1817-14 september 1891

<https://hdl.handle.net/1874/233919>

mm 10449

AA. oct.

428

428
IN MEMORIAM.

JOHANNES BOSBOOM

18 Februari 1817—14 September 1891

DOOR

P. A. M. BOELE VAN HENS BROEK

AMSTERDAM

UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ „ELSEVIER”

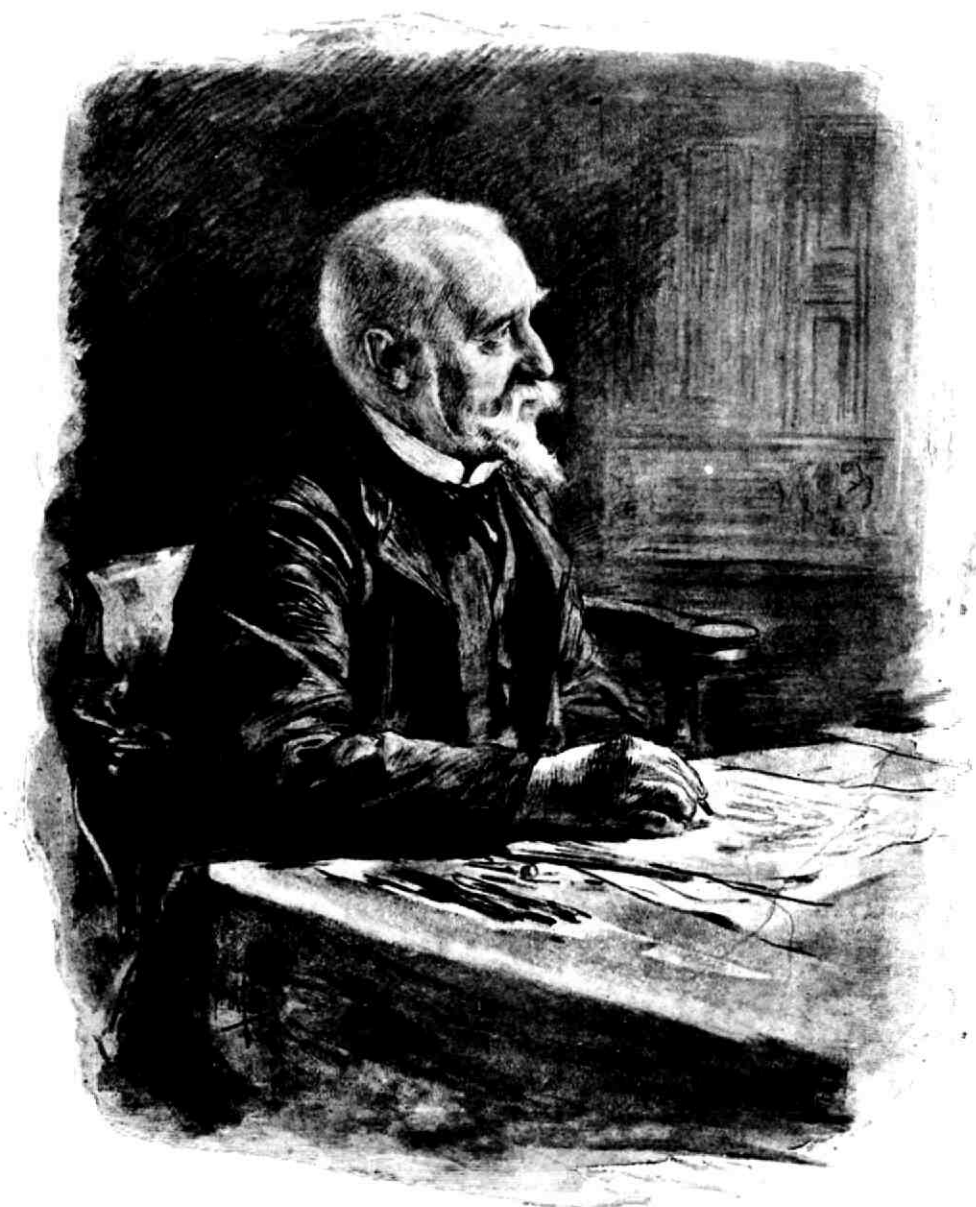
1891.

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

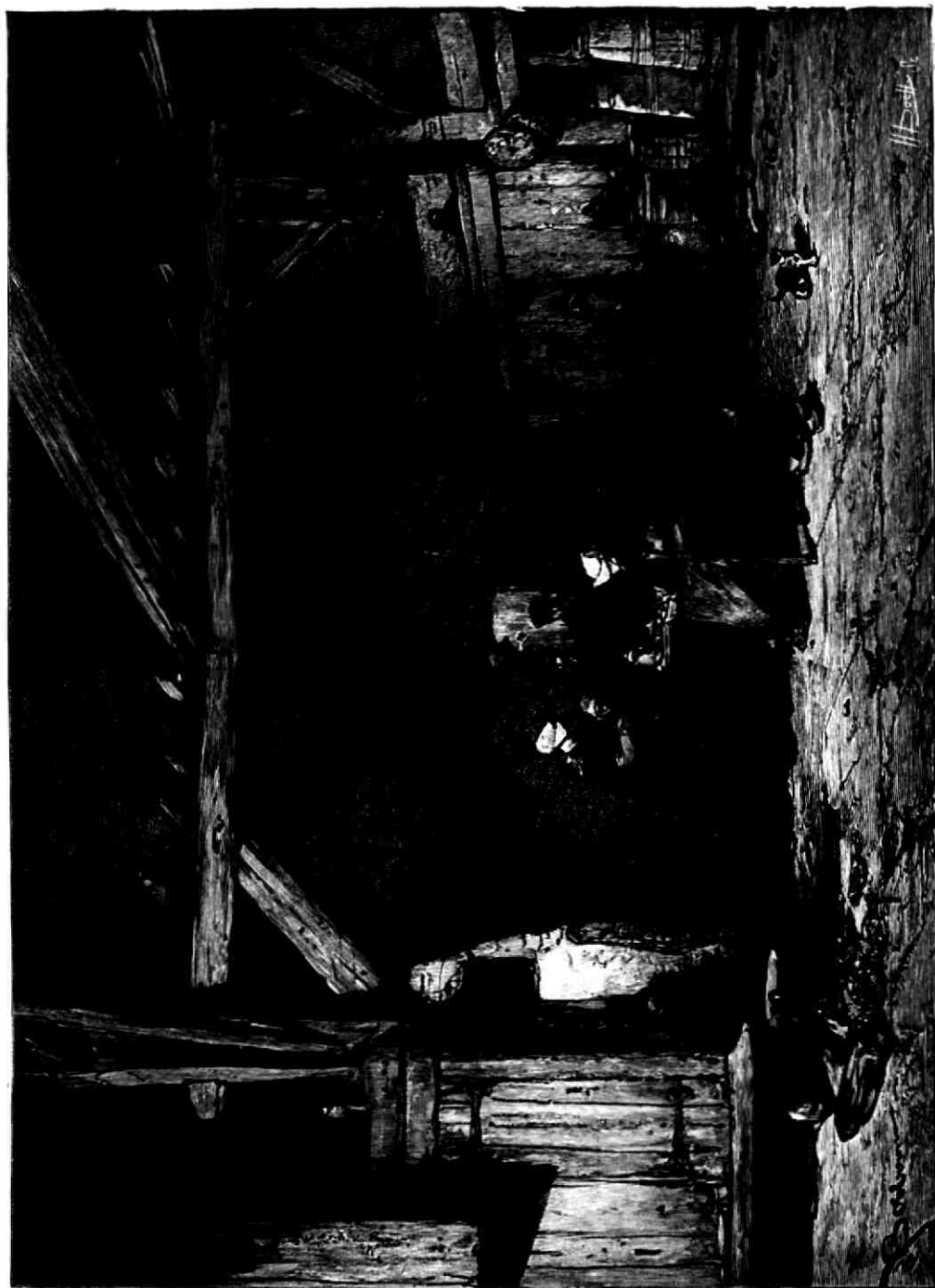

1619 3900

JOHANNES BOSBOOM.

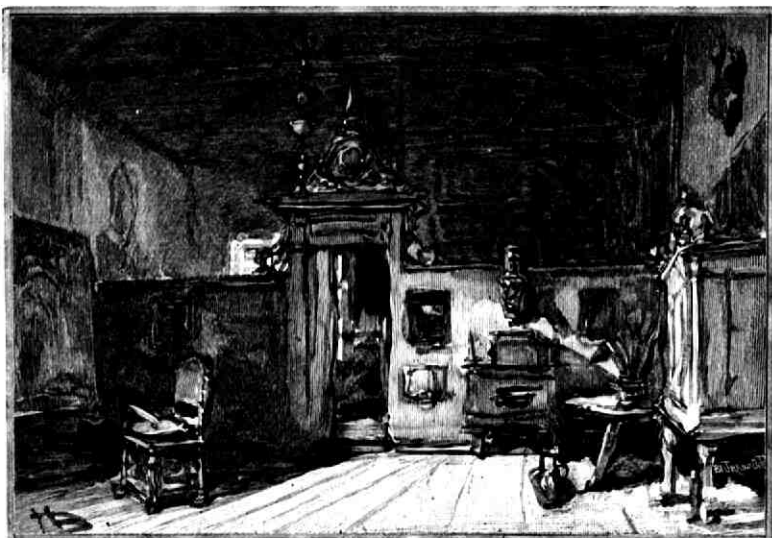

Het was in Maart 1887. De Haagsche schildersbent met haren aanhang van letterkundigen en van andere beminnaars van wat schoon is, de leden van Pulchri Studio, hadden hun tempel nog in dat oude Hofje van Nieuwkoop

Een Boerendee, houtgravure naar de aquarel van den meester in het bezit van den Heer T. Mesdag K.m. te Scheveningen.

op de Prinsengracht, waar zij zoo vele jaren hunne onvergetelijke feesten hadden gevierd; het „Hofje”, waarvan Sam. Verveer eens beweerde, dat het moeilijker was dáár entrée te hebben dan aan het Hof. Helaas, het zou

spoedig verlaten worden.

In het koepelzaaltje daarboven, met zijn houten zoldering, zijn fraaien schoorsteen, zijne wanden versierd met teekeningen en schetsen van Pulchri's

leden, was het altijd in-gezellig, maar op den avond, waarvan ik spreek, had die ruimte een bijzonder feestelijk aanzien. In de hoeken stonden groote aanrechttafels, waarop de heerlijkste stillevens van wild en gevogelte in natura

waren aangebracht, stillevens met pauwen en fazanten, met blanke zwanen, die aan de groote schilderij van Weenix in het Mauritshuis deden denken. De muren waren bedekt met tapijtschilderijen naar de oude, vroolijke Hollandsche meesters. Het geheel had een oud-hollandsch aanzien. Zóo omtrent moet de feestzaal van het Amsterdamsche Sint-Lukasgilde in den Sint-Joris Doelen er hebben uitgezien, toen daar op 21 October 1653 Vondel werd gevierd en gekroond.

Dáar in Pulchri zat aan het hoofd van den disch ook een krachtig grijsaard, omstuwd door de meesters van de groote Hollandsche school van het heden, in het bijzijn van een reeks van vrienden en bewonderaars. Die man was Jan Bosboom. Pulchri vierde Bosboom's zeventigsten jaardag met al de artistieke praal, die het aan zijne feesten weet bij te zetten, met al de oprechte opgewondenheid, die een man als Bosboom in de harten van kunstenaars wekken kan.

Daar werd getoast en gefeest; daar vertoonde zich ook eensklaps in de geopende deur een kerk, zooals Bosboom er zoovelen schilderde, terwijl een zacht koraal zich deed hooren. Het was eene diepgevoelde, eerbiedige hulde, die niet alleen den kunstenaar tranen in de oogen dreef. Daar sprak eenige oogenblikken later de geest van den heer v. Nieuwkoop zijn afscheidsgroet; en toen het uur kwam, dat Bosboom van scheiden sprak, besloot men hem naar huis te geleiden. Op, om en achter het rijtuig van den meester schaarden zich Pulchri's leden, en met flambouwen en chineesche lampions toog — een eenig schouwspel — de opgewonden schare door de hoofdstraten der stad naar Bosboom's woning.

Die hulde, in één oogwenk gewekt en gebaard, was de eenvoudige maar roerende uiting van genegenheid, die elkeen, die Bosboom persoonlijk kent, bezielt voor den man met zijn groot en zijn goed hart. En welke Hagenaar, wien kunst ter harte gaat, kent hem niet?

Bosboom werd op 18 Februari 1817 te 's-Gravenhage geboren en heeft, bijna onafgebroken, daar geleefd, één der beroemde mannen, en wat voor

den tijdgenoot meer zegt, een der meest sympathieke persoonlijkheden der oude Gravenstad. Hij heeft heel het leven van zijn volk medegeleefd gedurende vele jaren, en alles wat belangrijk, groot en schoon was heeft nagetrild in zijn hart. Hij heeft vorsten zien heerschen en zien sterven; hij heeft ontelbare ministers zien komen en zien gaan; hij heeft mannen zien bekend worden en hunne glorie zien tanen. En hij staat daar nog, bijna onverzwakt, met de innige overtuiging, dat hij allen overleven zal en dat zijn naam nog zal worden genoemd als de echo van de meesten der anderen zal zijn weggestorven, want Bosboom *weet*, dat hij veel schoons heeft gemaakt. Hij heeft den moed hoog te staan. Met zelfbewusten eenvoud weet hij aantetoonen wat hem het best is gelukt, en te zeggen hoe schoon dat is.

Bosboom's kunst is mystiek. Hij is een van die dichterschilders, die hun heerlijk credo

doen stralen uit hun werk. Zooals Israëls de zanger is van het intieme leven der eenvoudigen, is Bosboom de man, wiens penseel het „Ave Maria” doet zweven op de wierookwolken der katholieke kerk, en het psalmlied doet klinken door den tempel der protestanten; wiens penseel den heiligen Jahveh-naam uitsprekt in de synagoge.

Een kerk van Bosboom is nooit ledig. Is de kansel ook verlaten, gij droomt er den 16^{en} eeuwschen godgeleerde in, die vurig strijdt voor de hervormde kerkbeginselen. Zijn de banken ook ledig, gij hoort de schare eerbiedig het lied aanheffen Gode tot eer.

De geschiedenis van den strijd en van den triomf der gewetensvrijheid, dus de geschiedenis van Nederland, zit Bosboom in merg en been. Als men met hem praat en hij spreekt van Oranje, van Holland, van „de vrijheid”, dan krijgt zijn stem een bijzonderen klank. Hij zal over Frederik Hendrik spreken in fiere, korte zinnen. „Holland” brengt eene uitdrukking van vrome vereering in zijn stem; en „de vrijheid” voert hem op tot de begeestering, die schalt in zijne woorden als een echo van het „Wilhel-

mus". Met allesoverheerschend optimisme spreekt hij van die tijden van grootheid met eene genialiteit, die slechts hare wedergade vindt in zijne kunstwerken. Hij gelooft aan Holland en alleen het geloof kan meesterstukken baren.

Voor Bosboom is elk kunstwerk een daad, een stuk van zijn zieleleven. Schildert hij de Nieuwe kerk te Amsterdam, dan denkt hij aan de Ruyter, aan den tocht naar Chatham, aan den vierdaagschen zeeslag; beeldt hij Engelbert van Nassau's tombe in de kerk te Breda af, dan denkt hij aan dien anderen Nassau „schipper Mouring", en aan Héraugières; en in de synagoge te Amsterdam staat da Costa hem voor den geest en hij prevelt de woorden van zijn vriend Potgieter:

Hervormd Amsterdam! gij, gelukkige moeder
Der fiere gemeent, die u glansrijk herschiep,
Bleek immer uw menschlijkheid vroomer of vroeder,
Dan toen zij 't Huis Jacobs het welleskom riep?

En Bosboom heeft dubbele aanleiding om zóo te zijn; want, vond hij in eigen hart en hoofd de bron van dien gloed, dat vuur werd altijd gevoed aan den huiselijken haard, waar met hem mevrouw Bosboom-Toussaint aanzat, zij, die hij tijdens haar leven omgaf met bewonderende liefde, die hij in de laatste jaren vereert in alles wat zij was en wat zij deed met artistieke vroomheid. Het talent van zijne vrouw wordt zoo volledig door hem gekend en begrepen, het is zoo één geworden met zijn denken en schep- pen, dat het eenen toekomstigen biograaf van Bosboom een plicht zal zijn tevens zijne gade te behandelen.

Twee groot voelende kunstenaarszielen, die het geluk hadden elkander te vinden. Groot waren zij in den volsten zin des woords; hij dichtende met het penseel; zij schilderende met de pen.

Ofschoon hij vijf jaren jonger was, traden beiden bijna tegelijkertijd in het leven op. In hetzelfde jaar,

1836, toen mejuffrouw Toussaint haar „*Almagro*” schreef, werd Jan Bosboom in Felix Meritis met den gouden eereprijs bekroond, voor zijn *Stadsgezicht met afvarend beurtschip*.

Om in zijn negentiende jaar die onderscheiding waardig te zijn had hij hard moeten werken. Het geluk had

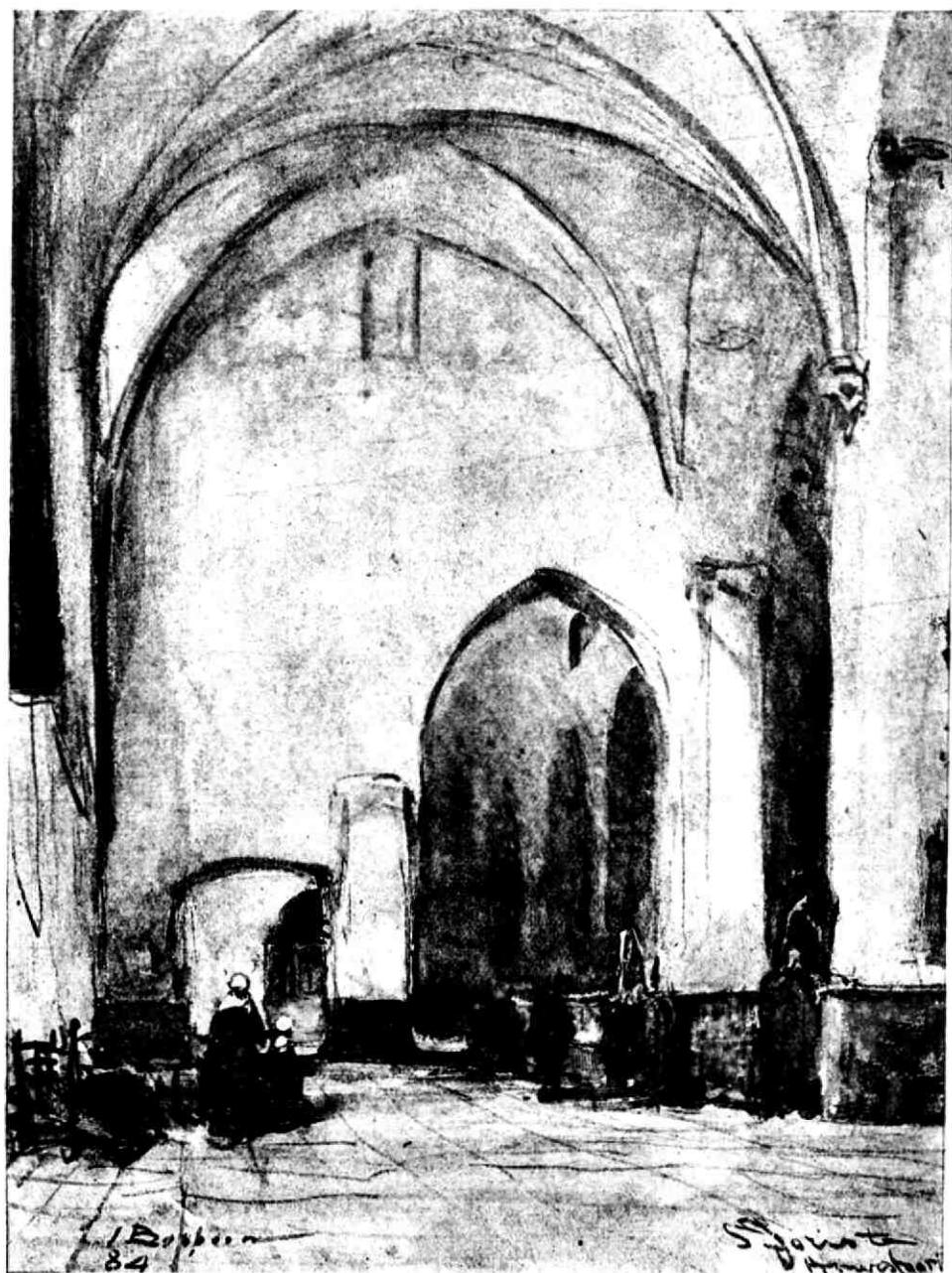

hem gediend door zijnen ouders B. J. van Hove tot buurman te geven. Reeds in 1831 kwam Bosboom bij hem op het atelier, waar hij werkte met Sam. Verweer en met Huib. van Hove. Dat was een heerlijke, zonnige tijd, toen die vroolijke kwanten onder van Hove's leiding de decoraties schilderden voor den Haagschen schouwburg, voor de nieuwe opera's, die in die jaren gemonteerd werden. In 1833 schilderde hij gezichten op het Binnenhof en van andere gedeelten van zijne geboorteplaats. In 1835 trok hij met een paar vrienden naar den Rijn. Het „*Gezicht op de Moezelbrug te Coblentz*” was o. a. de vrucht van dat tochtje.

Een lijst te geven van de godshuizen, die Bosboom aanleiding gaven tot zijne gedichten in lijn en kleur blijve voor een kunsthistoricus bewaard 1). Genoeg, dat zij bij tientallen te tellen zijn van Alkmaar tot Mechelen, van Midwolde tot Trier. Niet alleen kerken, maar elk oud gebouw, elke pittoreske ruimte is hem lief. Wij denken aan de *Kamer van kerkmeesteren te Nijmegen*, aan den *Kloostergang te Kleef*, het bezit van Dr. van Rijckevorsel, door Weissenbruch op steen gebracht, door Lefort geëtsd. Wij denken ook aan „*Cantabimus et psallemus*” in het museum Fodor, en aan de veel later ontstane *Schepenkamer te Nieuw-Loosdrecht*.

Slechts een paar malen, jaren geleden, kwam Bosboom er toe, enkele illustraties te geven. Zoo maakte hij in 1854 een fraaie teekening — helaas! niet al te fraai door W. Steelink op staal gegraveerd — om tot titelvignet te dienen voor Mevrouw Bosboom's Gideon Florensz. Die tee-

1) Eene vrij uitvoerige opgave van Bosboom's werken tot 1880 vindt men in: *Vosmaer, Onze hedendaagsche schilders*.

De St. Joriskerk te Amsterdam, reproductie naar de aquarel van den meester.

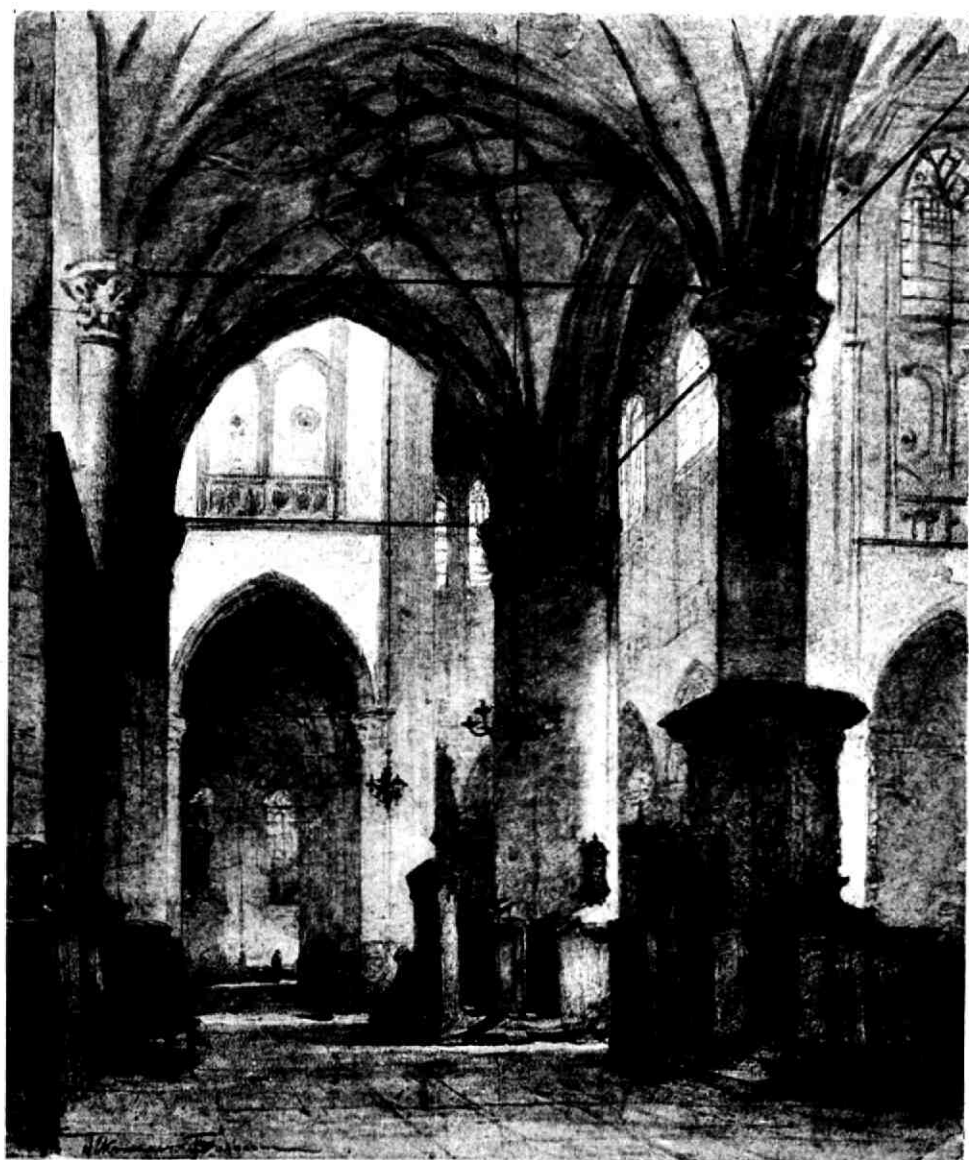
kening stelt den held van den roman voor in gesprek met Cosmo Pescarengis op de wallen van Sluis. Een paar malen komt er een illustratie van zijne hand voor in de prachtalmanakken, die tot voor 20 jaren in de mode waren; nu eens bij een geschrift van zijne gade; een andermaal, in 1850, bij „*De schoone onbekende*” van Ds. v. Koetsveld. Zoo teekende hij ook het titelvignet voor „*De valkenvangst*” van zijn vriend van Zeggelen.

Als ik schrijf „zijn vriend”, dan bedoel ik daar niet mede, dat er groote verwantschap bestond tusschen Bosboom en van Zeggelen, twee per-

sonen, die waarschijnlijk slechts in één adem kunnen genoemd worden, waar van eenvoud en waarheid sprake is; — maar Bosboom ontmoette van Zeggelen altijd op *Oefening kweekt kennis*, en dáar was Bosboom sedert jaren en is hij nog heden een geëerd lid, gewoonlijk Bestuurslid. Het is een der merkteekenen van Bosboom's aard: „hij moet meêdoen”. Alles, wat goed is en schoon, heeft zijne sympathie en hij steunt de zaak, die hem ter harte gaat, met gloed en vuur. Een gezellig prater op de bijeenkomsten van „Oefening”, was hij ook een macht, waar het gold op eene vergadering te zeggen wat goed en billijk was.

In 1863 was Bosboom een tijd lang de gast van Jhr. van Rappard op diens buitengoed bij Utrecht. Daar vond hij in de boerendeelen motieven, die hij met bijna eenige artisticeit wist omtescheppen tot kunstwerken. Later, in 1882, verbleef het echtpaar Bosboom eenigen tijd in het fraaie dorp Zuidlaren, waar Bosboom velerlei boerendeelen en

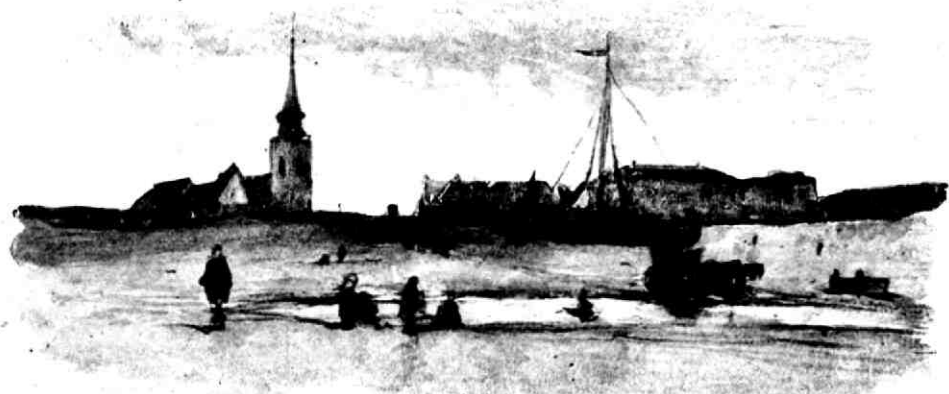
Kerk te Alkmaar. Reproductie naar de aquarel van den meester in het bezit van
den Heer H. W. Mesdag te 's-Gravenhage.

landschappen op het papier bracht, die hij later tot complete aquarellen opvoerde.

Uit dien laatsten tijd dateert ook de kerk te Midwolde, met hare fraaie marmenen graftombe, door den beeldhouwer Verhulst in 1660 bewerkt, en eene schets van de kerk te Haeren, die eerst veel later voltooid, de laatste bijdrage was, die Bosboom inzonder op de kunstbeschouwing van teekeningen van werkende leden van Pulchri Studio, in Januari 1891.

In 1869, toen er sprake was om de *Gevangenpoort* te 's-Gravenhage weg te breken, schiep hij als eene herinnering, maar tegelijkertijd als een welsprekend pleidooi voor het behoud van dit monument, de fraaie teekening, die in het album van den Nederlandschen Spectator werd gereproduceerd.

In de laatste jaren is het aantal van Bosboom's schilderijen, vooral in verhouding tot dat zijner teekeningen, weinig vermeerderd. Van zijne kleinere schilderijen uit den laatsten tijd verdient vooral het „*Oremus et cantabimus*” in de verzameling van Dr. Blom Coster vermelding, dezelfde die ook twee heerlijke aquarellen van den kunstenaar bezit, nam.: *Gezicht aan het Scheveningsche strand* en de reeds genoemde *Schepenkamer te N. Loosdrecht*. In het museum Mesdag schittert zijne grootste teekening *De kerk te Alkmaar*, die voor eenige jaren op de Tentoonstelling der Haagsche teekenmaatschappij, waar Bosboom ook *Het koor van de Grootte kerk te 's-Gravenhage* en *Eene schilderijen-auctie* exposeerde, onder het schoonste facile princeps was.

De goede reproductie van die teekening, die dit woord vergezelt, geeft toch slechts een flauwen indruk van de schoonheid van het oorspronkelijke. Hoe

rank rijzen die zuilen omhoog en met hoeveel talent is er partij getrokken van de afhangende lichtkroon om een indruk te geven van de hoogte der kerk! En toch is deze teekening slechts door een toeval voor ons bewaard. Jaren geleden maakte Bosboom de schets ervan op een soort van calqueerpapier en jaren lang lag die schets bijna vergeten in zijn atelier. Maar op een schoonen dag vond Bosboom ze weér, en zag, dat zij mooi was en goed. Toen werd die oude schets opgeplakt — de teekening draagt er de onmiskenbare sporen van — en, hier en daar aangeraakt door de hand van den meester, wies er het wonder uit, dat den bezoeker van Mesdag's museum thans treft in al zijne grootheid.

De herinnering aan den moord van Willem I, in 1884, voerde Bosboom naar Delft, waar hij de graftombe van den Zwijger afteekende voor een album aan Willem I gewijd, dat in die dagen verscheen, en waar hij de trap in het Prinsenhof wedergaf, zooals hij, Bosboom, die alleen kon zien. Die fraaie teekening, in het bezit van den heer Nijhoff, werd door P. J. Arendsen uitstekend geëst.

Het verlaten van het Hofje van Nieuwkoop door Pulchri Studio, dat hij in 1848 mede had helpen stichten, gaf hem in 1887 aanleiding een twaalfstal aquarellen te maken, thans het benijdenswaard bezit van den heer Piek te Amsterdam. Bosboom schilderde die reeks met liefde en piëteit. Voor elkeen, die ooit het Hofje bezocht, zijn die teekeningen een verheven stuk realiteit; voor elk ander een droom van kleuren en lijnen. Hoe heerlijk ruim is de vestibule; hoe prachtig die keuken met de groote kast op den achtergrond. Maar vooral treft de vestibule met opgang naar de groote trap met het vrouwtje, dat van de trap afdalt; en hoe schoon is het lichteffect in de groote zaal met hare

deftige tafel; hoe monumentaal rijst de gebeeldhouwde schoorsteen op in den hoogen koepel.

Neen, het is het Hofje niet, dat Bosboom ons gaf. Het is de schitterende droom van den kunstenaar, oneindig schooner dan de werkelijkheid. Het is de eenvoudige vrouw van het land door een Raphaël geïdealiseerd tot eene Madonna „gratia plena”; het is het mollige knaapje, dat Rubens tot een Amor wist om te scheppen.

Een paar jaren vroeger had Bosboom op dezelfde wijze zijn eigen atelier vereeuwigd, zijn schilderachtige werkplaats, een der aantrekkelijkheden van het huis op de Toussaintkade. Andere kunstenaars mogen rijker verzamelingen hebben aangelegd, of hun werkplaats in schitterender ruimten hebben ingericht, zóo pittoresk als Bosboom's atelier is er geen. Zoowel het oude poortje, dat het atelier in twee gedeelten splitst, en waarvan ook de heer Mesdag een fraai aquarel bezit, als de interieurs, vooral dat waar het licht straalt op den lezenden man; zoowel de standaard met den opengeslagen Bijbel in het volle zonlicht, als de stillevens met boeken, kandelaars en monstransen, getuigen hoe de kunstenaar ook zijn eigen atelier ziet, hoe hij de realiteit weet te omstralen met zijne groote verbeelding.

Die teekeningen behooren aan een der trouwste vrienden van het echtpaar Bosboom-Toussaint, Mr. van Tienhoven te Amsterdam, van wiens woning Bosboom eveneens de herinnering bewaarde in een reeks aquarellen, van wiens „Villa Erica” op den Scheveningschen weg hij een gedenkblad schiep.

Als ik aan den Amsterdamschen Burgemeester denk, dan zie ik Bosboom op een Zaterdag-namiddag, na een gezellig praatje gevoerd op den Scheveningschen weg, — een praatje niet afgebroken, maar verlevendigd, geïllustreerd door telkens een oogenblik stil te staan om op iets moois te wijzen, — opeens wegwippen met een „Bejour; ik ga even naar den Burgemeester”. Op Villa Erica achter het Hôtel de la Promenade waren de schilder en de roman-dichteres sedert jaren welkome gasten.

Maar ik denk ook — omdat ik daar toen juist Mr. van Tienhoven ontmoette — aan het bezoek, dat ik aan Bosboom bracht een paar dagen nadat mevrouw Bosboom was heengegaan. Niemand was er, die dat einde zoo plotseling had verwacht. Nog enkele dagen vroeger was zij in vrij goede gezondheid. Enkele weken te voren had zij nog de talrijke vrienden ontvangen op Bosboom's verjaardag. Op eens, onverwacht was de dood gekomen.

Zijne vrienden dachten Bosboom te vinden verslagen, moedeloos, geknakt. Het was verwonderlijk te zien, met welk een veërkracht hij den slag wist te dragen. Het verlies was onherstelbaar groot voor hem, maar het werd overstraald door het bewustzijn, dat hij het geluk had gehad zóó lang met haar te leven. Een zekere vrome dankbaarheid hief hem boven het gewone menschenleed uit en de heilige vereering voor de kunst steunde hem. Met stralende oogen verhaalde hij van hare triomfen, maar vooral hoe goed zij was en hoe edel: hoe scherp zij zag en hoe diep zij voelde.

En Bosboom behoeft dit voor hem zoo aantrekkelijke en voor iedereen zoo belangrijke onderwerp niet aan te raken om te boeien. Hij weet niet alleen gemoeidelijk, maar ook geestig te vertellen. Hij heeft elkeen gekend, die in Nederland iets beteekend heeft in de laatste halve eeuw, en — het best de besten onder hen. Hij kan verhalen van da Costa, van Groen van Prinsterer, van Verhulst, vooral van Potgieter. Hij heeft vertrouwd omgegaan met alle

schilders, die Nederland in de laatste zestig jaren bezat, en hij weet ze soms met één enkel woord te typeeren.

Toen ik b.v. eens met hem sprak over een Haagschen schilder, wiens groote roem van voor 25 jaren zeer is gedaald, was Bosboom's karakterteekening, mij gegeven in den Haagschen tongval den bedoelden schilder eigen: „Ja, weetje, dat was een man, die kon „floiten” onder zijn werk”.

Uit dat sarcastische woord spreekt geheel de ernst, dien Bosboom van een kunstenaar vraagt. Hier was hij tegenover een goed vriend, een kunstbroeder, mild in zijn oordeel. Maar hij kan verachten zooals hij kan liefhebben, — ik geloof niet, dat hij haten kan — en dan kan hij die verachting in krachtig schilderende woorden uiten.

Zijn temperament is echter bovenal van waardeerenden aard. Nog voor enkele weken zei hij mij: „Ach, je weet niet, hoeveel lieve menschen ik heb ontmoet in mijn leven.” Hij behoort niet tot hen, die in snoeien en hakken het beste middel zien om planten te kweken. Hij behoort niet tot hen, die slechts ééne bloem erkennen: de roos, slechts één vogel:

den adelaar. Hem is ook het nederig viooltje lief, en het eenvoudigste plantje tracht hij op te leiden tot idealer hoogten. Zelfs waar de poëzie der kunst schuil gaat, bekoort hem de practische zijde des levens met groote bekoring. Bosboom eert een ieder, die iets knap doet, wat en hoe nederig dat iets ook zij.

Geheel Bosbooms natuur, geheel zijn persoon spreekt van waarheid en eenvoud. Het is een vriendelijk interieur, dat hij, de kinderlooze weduwnaar, zich heeft geschapen. Waar vroeger de geestige huisvrouw op de Zondagavonden de gasten hielp ontvangen, ziet Bosboom zich thans omringd door de kinderen en kleinkinderen van zijn vroeg gestorven tweelingbroeder. Die mannen, meerendeels sedert jaren het rijk met eere dienend, dat nichtje, het petekind van „tante Truida”, wier geest hier nog altijd schijnt rondtezweven, dragen hem op de handen.

Bosboom's levensavond is, naar het mij voorkomt, zoo schoon als hij kan zijn. Hij weet, dat hij geliefd wordt door hen, die hem kennen; dat hij geëerd wordt door de geheel wereld.

Het is onnoodig hier de talrijke bewijzen te noemen, de eerelidmaatschappen en de ridderteekens, die van die vereering de tastbare blijken zijn. Zij zijn velen. Maar voor een man als Bosboom staat het „*ars nobilitat*” boven elk ridderlijk insigne; en zoo ik mij goed kan verplaatsen in Bosboom's levensopvatting, dan moet hij, mij dunkt, het meest vereerd zijn geweest toen hem, den eenvoudigen Haagschen jongen, die zichzelve groot maakte, de taak werd opgedragen bij de opening van het Rijksmuseum te Amsterdam, op 13 Juli 1885, Rembrandts Nachtwacht te onthullen.

Toen heeft Rembrandt hem gegroet als den zoon van Nederlandschen stam, die de eer der Hollandsche kunst hoog houdt, en — Bosboom wist, dat hij Rembrandt waardig was.

Het vorenstaande schreef ik voor enkele maanden, toen Bosboom, hoe ook terneergedrukt door lichamelijk lijden, nog leefde te midden van ons.

Nu is hij heengegaan in den vroegen morgen van 14 September, en de uitgever dezer bladzijden wenscht, dat ik nog enkele woorden voege bij het vroeger geschrevene.

Langen tijd — ik wilde dat niet te veel doen uitkomen, waar ik wist, dat hij zelf het nog lezen zou — had Bosboom reeds gesukkeld. Had hij na den dood van Mevrouw Bosboom ook in nieuwen arbeid, naar het scheen, jonger levenskracht geput, voor twee of drie jaren werd het zijne vrienden droef te moede, toen zij hoorden hoe hij zenuwachtig, overprikkeld was tot krankzinnigwordens toe. Maar die tijdelijke schaduw week, om echter gevolgd te worden door eene beroerte, die hem gedeeltelijk verlamde. Eerst aan zijn

leger gekluisterd, werd hij toch langzamerhand weder beter. Nu en dan zelfs reed hij uit in gezelschap van zijne trouwe oppasseres. Het is kenschetsend voor Bosboom, dat ik hem eens ontmoette, in een rijtuig stilhoudend voor de vensters van het huis Goupil, om toch nog even te genieten van de daar tentoongestelde kunst.

Nu en dan teekende hij weder, zij het ook al niet, dat hij nieuwe schepingen ontwierp. Half volmaakte werken werden nog met een enkelen toets opgevoerd tot hooge kunst. Het zestal teekeningen, dat hij op de nu juist gesloten tentoonstelling der Hollandsche Teekenmaatschappij inzond, is er de vrucht van. En toen hij hoorde, dat zij succes hadden, was de grijsaard daarmede nog even ingenomen als toen des jongelings eerste schilderij de aandacht trok vóór meer dan een halve eeuw.

Bosboom's geest is nooit verouderd. Slechts zijn lichaam was onderworpen aan de meedoogenlooze natuurwetten.

Dagelijks tot voor weinige weken zat hij aan een grooten lezenaar aan het venster zijner woning. Daar groette hij den vriend, die voorbijging. En als gij binnentradt, dan drukte hij u lang en hartelijk de hand, en dan sprak hij dóór, altijd dóór, soms een oogenblik moeiende nadenken, doch altijd het rechte, het schilderende woord weder vindend. Want Bosboom was ook in zijn spreken artiest.

Dan haalde hij oude souvenirs op van zijne tochten in België in vroeger jaren of in het Kleefsche, zijne herinneringen aan levende en niet levende kunstenaars, aan Potgieter, aan de talrijke vrienden van zijn vrouw, waarvan hij altijd met de grootste piëteit sprak. Slechts de overtuiging, dat hij vermoeid werd — hijzelf merkte dat nauwelijks — kon u doen afscheidnemen, om het bezoek nooit te vergeten.

Op zijn laatsten verjaardag, 18 Febr., ontving hij nog met blijkbaar welgevallen zijne talrijke vrienden en vriendinnen. Nog zie ik hem daar zitten met een keurig bloemruikertje vóór zich, druk pratend met een ieder. En, als de kring dan wat kleiner werd, pakte hij u in met de woorden: „Kom, kom jij nou eens beetje dichterbij zitten.”

Later, in Maart 1891, bracht ik hem nog menigmaal een bezoek. Dan stond er een portefeuille teekeningen of photographiën tusschen ons, en hij was onuitputtelijk in zijne herinneringen. Elk werk gaf hem gelegenheid te spreken óf over het sujet, óf over den tijd, dat hij het vervaardigde, óf over den gelukkigen eigenaar.

Toen de zomer kwam, nam hij zichtbaar af. Zijn spreken werd moeilijk, zijne handen werden zenuwachtig. Alles deed het eind verwachten. Toch streed hij nog met den dood met een kracht begrijpelijk in iemand, die het leven zóo lief had.

Nu, gisteren, op 14 September, heb ik hem mijn laatste bezoek gebracht. In de tuinkamer, waar hij met zijn vrouw bij voorkeur huisde, lag hij neder op een eenvoudig leger. Rustig en kalm; geen trek op zijn gelaat, die deed denken aan de verschrikking van den dood.

Niet de dood met zijn zeisen had hem gevelde. Een vriendelijke genius had hem den adem weggekust van de lippen.

Eén enkele krans van bloemen dekte zijn borst en omringde zijn schedel.

De baar, die hem naar het graf bracht, was natuurlijk met tal van kransen bedekt.

Nu rust hij aan de zijde van zijne „Truida”, en de honderden, die zijn overschot naar dat graf vergezelden, zullen eens aan hunne kindskinderen verhalen, dat zij mede Bosboom hebben begraven.

Ten slotte geloof ik niet beter te kunnen doen, dan, als een herinnering aan den grooten man, een gedicht af te drukken, door een bezoek aan Bosboom, op 16 Augustus 1890, geïnspireerd, een gedicht, waarmede hij zelf hoogelijk was ingenomen.

„NON OMNIS MORIAR.”

Le vieillard, qui revient vers la source première,
Entre aux jours éternels et sort des jours changeants;
En l'on voit de la flamme aux yeux des jeunes gens,
Mais dans l'oeil du vieillard on voit de la lumière.

V. Hugo.

De grijze kunstenaar zit in 't schemerlicht
Diep in zijn leunstoel. Zij het lichaam zwak,
De geest is krachtig. In het helder oog,
Den fijngevoel'gen mond, geheel omlijst
Van zilvren haren, tintelt het genie. —
Geestdriftig, opgewonden, vol gevoel
Verhaalt hij van wat was, van heel dien tijd,
Dien hij doorleefde; dat hij leefde, leed,
Toen hij nog meêdeed in den rondedans,
De kermis vol van ernst, die leven heet.

En thans, — zoo spreekt hij — zit ik uren lang
Hier voor mijn venster tot het avond wordt,
Tot 't bijna duister is. Een ander ziet
Dan niets meer, niets; maar als het laatste goud,
Dat op de boomen ginds de zonne werpt,
Verglimt, dan nog zie 'k in het groen gewelf,
Slechts flauw verlicht, hoe alles zich beweegt,
Hoe alles leeft en van het zijn geniet,
Het menschzijn, dat zoo schoon is en zoo goed;
En als het onweêrt na een zwoelen dag,
Als zwarte wolken strijden met het licht,
Dat tóch verwint, dan is het treffend schoon.

Als hij zóo spreekt, de grijze, krijgt zijn geest
Den ouden gloed terug en kracht zijn stem.
Hij ziet dan in 't geboomte voor zijn raam
In 't avondgrauw gehuld den rijz'gen bouw
Van hooge kerkgewelven, waar zijn geest
Als vroeger 't al in denkt, wat, grootsch en schoon,
Het leven maakt tot wat hem leven was.
De donder is voor hem de reuzenkamp
Der elementen, beeld van eigen strijd
Voor al wat groot was, edel. 't Bliksemlicht
Is hem de godenstraal, die,forsch genie,
De wereld overwint. Geen sterv'ling weet,
Waar het zijn oorsprong nam, wien 't treffen zal.

Tevreden ziet de grijsaard voor zich heen,
Herdenkend al wat sterflijk bleek vóor hem.
Hij ziet de menschen, d'elementen strijden,
De stammen groenen, strakjes weêr ontblaadren,
Om daarna weêr te groenen. Vóor hem, óm hem
Ruischen er stemmen, die van leven spreken,
Van kunst, van liefde, van een aureool,
Dat ook haar, die hem 't liefste was, omstraalt;

En, sterflijk, blikht hij in d'onsterflijkheid.

EEN GETUIGE

VAN

'T WARE, 'T SCHOONE EN 'T GOEDE.

WOORDEN VAN

DANKBARE HULDE

AAN

Dr. LAURENS REINHART BEIJNEN,

OP DIENS 80sten VERJAARDAG

DOOR

A. PIJNACKER HORDIJK.

NIJMEGEN. — FIRMA H. TEN HOET — 1891.

PSALM 119 : 9, 33. SPREUKEN 16 : 31, 32.

Den 29sten September viert dr. Laurens Reinhart Beijnen, oud-rector van het gymnasium der Hofstad, zijn tachtigsten verjaardag. Naar aanleiding van deze heuglijke gebeurtenis schreef de *Avondpost* de volgende woorden, die we spoedig ook in vele andere bladen lazen:

„De heer Beijnen is door zijne langdurige werkzaamheid aan het Haagsche gymnasium (van 1838 af praeceptor, van 1862—1878 rector) in het bijzonder bij de Hagenaars, een bekende en geliefde figuur.”

En door de plaats, die dr. Beijnen in de geschiedenis onzer letteren toekomt, zal ook in breeder kring deelgenomen worden in het feest van den nog krachtigen grijsaard.

Als literator behoort dr. Beijnen voorzeker tot een generatie, die schier uitgestorven moet heeten. De gave van het woord — waardoor hij bovenal beroemd was — ontwikkelde hij gelijk een Van der Palm 't zal hebben gedaan. Ook Beijnen's opvattingen in dit opzicht strooken geheel met de begrippen, door een vroeger geslacht verdedigd. Maar wie zich eenmaal geschaard hebben onder het gehoor,

dat een' Beijnen als redenaar mocht volgen, zullen getuigen hoe verdiend zijn roem was. Meer dan iemand verstond hij de kunst om even krachtig en gloedvol als onberispelijk en gekuischt van vorm te zijn. Bij de Van der Palm's en De Clercq's, die onze letteren schonken, mag hij voorzeker met eere worden gerekend. Schier zijn geheel werkzaam en zoo nuttig besteed leven heeft dr. Beijnen aan het Haagsch gymnasium gewijd.

Na zich op Noorthey voor de academische studiën te hebben voorbereid en van 1829 af in het „Album Studiorum” te zijn ingeschreven, werd dr. Beijnen, gelijk wij hierboven herinnerden, reeds in 1838 aan het gymnasium verbonden.

Behalve zijne werkzaamheid als praeceptor, wist de heer Beijnen tijd te vinden om zoowel aan literatuur als geschiedenis des lands bijzondere en zeer gewaardeerde studiën te wijden. Zoo verschenen van zijne hand: in 1847 „mr. I. da Costa en de Referent zijner voorlezingen”; in 1874 „Historische schetsen en beelden”; het talrijk herdrukte en algemeen bekende „Kort overzicht van de staatsregeling van ons vaderland,” enz. enz. Bovendien was dr. Beijnen een der ijverigste medewerkers aan tal van tijdschriften, aan kunst, godsdienst of geschiedenis gewijd.

Hoe hem, na het afsluiten zijner loopbaan aan het gymnasium, de onderscheiding te beurt viel, wijlen Prinses Hendrik der Nederlanden, daarna Prinses Emma van Waldeck-Pyrmont, de aanstaande Gemalin van wijlen Z. M. Willem III, in de Nederlandsche taal te onderrichten, is bekend.

Dr. Beijnen, de minzame, geliefde grijsaard, zal ongetwijfeld den 29sten September a.s. zeer vele bliken van

vriendschap en dankbare genegenheid ontvangen. Zij het ook dat hij thans tot de „rustenden” onzer literatoren behoort, zijne populariteit, ook buiten de hofstad, heeft als hij zelf den tand des tijds weten te weerstaan!”

Wij weten niet wie de schrijver is van deze in velerle opzicht waardeerende woorden. Misschien is hij een der leerlingen van den beminden rector. Gaarne scharen wij ons aan zijne zijde; gaarne geven wij gehoor aan het verzoek der firma Ten Hoet te Nijmegen en trachten wij in eenige regelen het beeld weer te geven van den beminnelijken man, zooals dat voor onzen geest zich plaatste, toen wij op de banken van het gymnasium zaten en zooals dat nu reeds 25 jaren in ons hart eene eereplaats heeft.

Bezieling schonkt gij al uw dagen
Elk leerling, wijsheid komend vragen
In 't Haagsch gymnasium, waar w' U, ons voorbeeld, zagen;
En dat herdenkend, wil ik wagen
Naar boven deze beê te dragen:
Een volle maat geef mij van 't reine hart van Beijnen,
Neem uit mijn ziel 't onlout're en blijf mijn smaak verfijnen.

Het is toch zooals Beijnen zelf schreef in „Herinnering aan de feestelijke bijeenkomst op den 24sten Juni 1870, ter viering van het Vijftigjarig Bestaan (1820—1870) van Noorthey” blz. 21: „Zoo er door Gods genade iets in ons of door ons tot stand kwam dat Hem welgevallig was, welnu, dan hebben we dit voor een groot deel, ook aan onze opvoeding te danken. Want wat de mensch van zijn twaalfde tot zijn zeventiende of achttiende jaar van zijne opvoeders ziet en hoort en ondervindt, dat laat zeer diepe sporen in de harten na voor den tijd, ja! reikt verder en is blijvend ook over zijne grenzen.”

In latere jaren, als student te Utrecht, kwamen wij met andere mannen in aanraking, maar Beijnen woonde in ons hart.

Welk een voorrecht prof. Dr. W. G. Brill te leeren kennen!

Ziehier zijn portret en onze hulde:

Worst vol bewondering, ziel vol barmhartigheid,
 Reijn, fijn en schrander brein, geest door Gods gunst verblijd,
 In 't waar en 't goed' en 't schoon, in 't heiligst' ingewijd,
 Laet veler vroom gemoed, ten hemel opgeleid,
 Liefd' U dit leven biên, danken in d' eeuwigheid.

Brill was wijsgeeriger dan Beijnen, Beijnen niet minder bezielend en aantrekkelijk als paedagoog.

In Utrecht genoten wij het onderricht van prof. Dr. J. I. Doedes:

Doorkundig doctor, vorscher, wakkre, scherpe geest,
 Oprecht getuige, trouw, strijdvaardig, onbevreesd.
 Eerst Hall, toen Rotterdam, dan Utrechts school, 's lands kerk
 Doorwrochte reednen, boeken biedend, bijbelwerk,
 Emeritus eerst recht, als God u roept van d'aard,
 Schat uit d' ons dierbre faculteit, blijf lang ons nog gespaard.

Doedes was criticus, Beijnen kunsteriticus.

In Utrecht hoorden wij Nicolaas Beets:

Weminlijk mensch, bezielde tolk van Hollands taal en trant;
 Eêlaardig kind van Haarlem, zoon van Leiden, dichter, Hildebrand;
 Eerwaard karakter, fijn kenschetsend kruisgezant,
 Vrouwhartig herder eens, hoogleeraar naderhand,
 Stem, stichtend Heemsteê, 't Sticht, ja gansch het Vaderland.

Beets en Beijnen waren in Leiden als studenten contubernalen, ons hart is nog hun beider contubernium.

Ook volgden wij de lessen van professor Ter Haar.

Nog hoor ik hem op een tentamen tot mij zeggen:

Gij zijt gelijk een meelzak, jongen; inderdaad
Dan komt er nog wat uit, als men er hard op slaat.

En wij antwoorden nu in stilte:

Gij hadt gelijk, professor; ja, in 's levens lang tentamen
Slaat God ons duchtig, opdat w' eens voldoen bij 't eindexamen.

Erasmiaansche luim, geleerdheid, klassieke ernst, romantische weemoed, dat alles was in Ter Haar vereenigd, Beijnen had niet minder gloed, niet minder smaak, niet minder ernst als dichterlijk prozaïst.

Hoe boeide ons de welsprekende stem van prof. dr. J. J. van Oosterzee!

In Parijs, Rue d'Arras, Maart 1891 père Hyacinthe hoorende, dachten wij in stilte aan onzen grootsten kanselredenaar.

't Is Hyacinthe, die mij hier houdt opgetogen
Zijn rede sleept mij zegevierend meê,
Maar als hij spreekt ontwelt een traan mijn vochtige oogen
Ik hoor uw stem niet meer, Van Oosterzee.

Beijnsens vurig voorgedragen meditatieën en improvisaties lieten echter toch nog blijvender indruk achter.

In Utrecht hoorden wij de bezielende voordracht van prof. Quack, van prof. Donders en van vele anderen.

In Utrecht gaf, zooals Allard Pierson nog onlangs bij gelegenheid van Opzoomers 70sten verjaardag zich terecht uitdrukte, Opzoomer onze hersenen wat te doen. Voorzeker en niet weinig ook. Maar bleef hij niet op den zoom staan? Hij doopte ons als Kant tot den Vader, tot God, deugd en onsterfelijkheid en het was een ontnuchterende doop. Maar Beijnen doopte ons tot in den Vader en den Zoon. Eerst dan gevoelen wij ons bevredigd als wij in de volheid

der godheid ondergedompeld worden om gelouterd op te staan met de parel van het eeuwige leven.

Dit alles doorleefden wij in later jaren. Nu verwijlen wij met onze herinneringen het liefst in onzen gymnasialen tijd. Zeer diepe sporen heeft dat tijdperk inzonderheid achtergelaten.

Het was zooals ik eens met een enkel woord vermeld heb in een „in memoriam” gewijd aan de nagedachtenis van den zoo vroeg gestorven Van Haaften (zie een toen ingezonden stuk in het dagblad van Zuid-Holland en 's Gravenhage.) Wij zaten naast elkander op de schoolbanken. Dr. Mulder doceerde met den meesten tact de beginselen der oude talen. Van Osenbruggen, Beijnen en Rutgers hielpen ons verder. Des toenmaligen (1866—'70) conrectors geduld werd wel op zware proef gesteld. Rutgers was, als voor vroegere leerlingen Van Herwerden, uit de school van Cobet en dus daarom al een meester. Beijnen liet naast de grammaticale ook de eischen der aesthetische verklaring gelden. De voortreffelijke Van Oordt gaf les in algemeene geschiedenis en waarin al niet. Nog zie ik zijn arm, manchetloos uit een lustre jasje te voorschijn komend, als de tuit van een trekpot gebogen, zijn met lange maar onberispelijke nagelen gewapenden wijsvinger op ons gericht. De lessen in Fransch, Duitsch en Engelsch werden, helaas! wel eens als uren van uitspanning beschouwd, wel is waar niet door de docenten. Ernstiger werd de mathesis opgevat, doch dat moest ook wel. Maar de liefste lessen waren voor velen onzer die in de Hollandsche taal en letterkunde, de Vaderlandsche geschiedenis en aardrijkskunde.

Daar was Beijnen in zijn element. Daar hoorden wij, wat wij later in zijne Historische Schetsen en Beelden lazen. Hoe bezielend kon hij spreken over den Nederlandschen opstand

tegen Spanje, hoe ernstig over de Fransche revolutie, hoe keurig waren zijne Schetsen, hoe treffend zijne Beelden, hoe aangrijpend zijne lessen, hoe onvergetelijk zijne gevleugelde woorden. Een genot was het hem een stuk van Van Lennep of van Bilderdijk te hooren reciteeren, een feest te luisteren naar zijne met gloed voorgedragen meditatiën. Nooit zal ik dien tijd vergeten en toch een gelukkige tijd was het voor mij nu juist niet. Ik was in veel opzichten ten achteren. Ik moest heel wat inhalen en bijwerken. Ik kwam van buiten en toen later in Utrecht de hoogleeraar Miquel mij, bedeesden knaap, in het album inschrijvende „e pago” vroeg, (met andere woorden „ex urbe” zult gij wel niet komen,) begreep ik ook daaruit dat er ook toen nog heel wat veranderen moest.

Nu, ik kwam e pago Dorpii en met wat volharding komt men ook daaruit waar men wil wezen. Mijn vader deed mij in huis bij den Christelijken onderwijzer Smelik, die toen in de Nobelstraat aan het hoofd stond eener bijzondere school, en als des avonds de bestuursleden dier school (Beijnen behoorde tot dien kring en andere, niet allen, althans later, geheel met de richting van Mr. Groen van Prinsterer meegaande heeren,) als des avonds de bestuursleden dier school beneden mij druk beraadslaagden, zat ik boven te blokken in Pluygers. Het is wel gebeurd dat ik 's morgens voor dag en voor dauw gewekt werd en des winters midden in den nacht in een kamerjapon van Smelik gehuld zat te werken. Want de leeraren spoorden tot den arbeid aan, in vier jaren moest men toen klaar zijn; het voorbeeld des rector's werkte bezielend. Gelukkig, ofschoon het werken mij niet verdriette, was die tijd echter niet, niet in alle opzichten. Ik wilde predikant worden

en tot mijne verbazing was ik op het gymnasium ongeveer de eenige toen. Voor mijne verbeelding was de theologische faculteit de eerste en de hoogste, ik zag dat die overtuiging niet door allen werd omhelsd. Sommigen zagen mij wat spotachtig aan, niet ieder scheen te kunnen begrijpen, dat men argeloos, vrijwillig, uit volle overtuiging daartoe kon komen. Nu heeft men dikwijls iets onbehelpens, iets schuchters en verwards op dien leeftijd en met zulke neigingen. Men streeft naar het hoogste en men gevoelt zich zoo zwak. Het is zooals ik het eens uitgedrukt heb en Beijnen wilde mij begrijpen: „Wanneer men een open oor heeft niet alleen voor alle vragen, voor alle vraagstukken, voor alle behoeften van den geest, maar ook een hart dat in het woord der openbaring het antwoord op die vragen blijft zoeken, omdat men bij ervaring weet dat men het daar vindt, hoe heerlijk en aantrekkelijk moet dan de evangelieprediking zijn. Daarnaar te streven bleef steeds mijn lust. Er zijn tijden van strijd en ontroering in de wereld, tijden, waarvan geschreven staat in den elfden psalm: „zekerlijk, de fondamenten worden omgestooten.” Zulk een tijd hebben wij, wier leven bij het begin der tweede helft dezer eeuw een aanvang nam, in ons land en in onze kerk gekend, toen wij uit den knapen- in den jongelingsleeftijd overtraden. Iedereen sprak toen over de moderne theologie. De strijd in Duitschland en elders gestreden trilde na in deze gewesten. Wat een vraagpunten voor gevoelige harten en ongevormde geesten! Wat een slingeringen! En als men dan zelf zijn weg moet kiezen! Als men niet altijd den steun en de hulp bij de hand heeft, die men behoeft, hoe moeilijk is het dan om in zulk een krisis voor een geestelijk bankroet bewaard te blijven! Het

is gemakkelijk in de haven te blijven liggen, vastgemeerd aan de drie formulieren van eenigheid, of aan het een of ander kerkelijk leerstelsel, wat dan ook! Maar Hollandsche jongens zijn speculatiever aangelegd. Zij kiezen zee en wagen alles met God. Het geloof is als eene zee. Het geloof is het element voor een dapper en edel hart. Het geloof dringt aanstonds door tot den diepsten grond der dingen en vindt nergens rust dan in God. Dat iemand inconsequent is, is niets. Dat iemand bedenkelijke stellingen inneemt evenmin. Wanneer men het maar eerlijk meent, wanneer men zich zelf maar niet zoekt, wanneer het slechts om waarheid te doen is. Ik heb het altijd als een opmerkelijk voorrecht beschouwd te rechter tijd in aanraking gekomen te zijn met een man, die daarom zulk een toegeneegen oor vond bij vele jonge menschen, omdat ieder het in zijn oog kon lezen en uit zijn mond kon hooren, dat hij met hen mee worstelde, begrijpende de behoefte van hun hart. Men beweert dat leeraren apodictisch moeten optreden. Voor velen mag dat goed zijn. Van den Messias staat geschreven: „de rookende vlaswiek zal Hij niet uitblusschen, het gekrookte riet zal Hij niet verbreken.” In een ledigen haard moet vuur aangebracht worden, maar als er zijn, in wie vanzelf iets gloort, hunne adspiratiën gaan uit naar de inspiratiën van den Heiligen Geest, zij hebben behoefte aan grenzenlooze sympathie. Militairen en juristen, wanneer zij christelijke neigingen hebben, zijn dikwijls een prooi voor eenig leerstelsel, de anti-revolutionairen en ultramontanen zijn met twee zwaarden gewapend, dat van Themis en dat van Mars. Geestelijke kwestieën laten zich echter niet als de Gordiaansche knoop behandelen. Zij vereischen geduld. Zij vereischen nadenken. Zij smeeken om een alzijdige en gron-

ning, die in den strijd met de modernen daarom zooveel vertrouwen wekte, omdat men zijn vrede ziende besepte, dat hij met hunne beginselen bis auf's Messer geworsteld had.

In Beijns optreden was groote frischheid en energie. Hem bekoorde gelijkelijk de antieke ernst, de rijkdom der renaissance en het aantrekkelijke in het romantieke. Hoeveel had hij op met de klassieken, maar ook met Rafaël en Ary Scheffer. Welk een hart had hij voor de literatuur en welk een oog op de kunst. En hoe werd alles doorademd met zijn christelijken zin. Niet moeielijk zou het vallen trekken van overeenkomst aan te toonen in hetgeen de pas overleden schilder Bosboom penseelde en wat Beijns pen te voorschijn riep. Hij had zijn eigen stijl, een ongemeen vloeiende en gloedvolle stijl. Hij nam U mede op zijne vleugelen naar het rijk der idealen en voorwaar zijn idealisme was geen idealisme zonder ideaal, maar getuigende van de realiteiten, die zijn leven bezielde. Wat een voorrecht, zulke aanvoorders gehad te hebben en nog te bezitten in den strijd des geloofs. Zoo naar het rijk des lichts te worden heengewezen, zoo te worden angevuurd en opgeheven. Dat alles bedenkende wordt mij het karakter duidelijk van den noordpoolreiziger Laurens Reinhart Koolemans Beijns, die Beijns tot zijn meer dan naamgegenden peetoom had; maar dat alles bedenkende begrijpen wij van ons zelve niet dat wij niet meer onafgebroken en vol vertrouwen de reize naar de hemelstad vervolgden en de poolstar boven ons niet vaster in het oog hielden.

Het zij mij vergund hier eenige proeven van Beijns stijl in te vlechten.

Hoe voortreffelijk is het opstel, getiteld: Herinnering aan mijn vriend Kruseman. Zie Fantasieën bl. 347.

In het volgend jaar mocht ik hem te Rome bezoeken en gedurende eene maand getuige zijn van hetgeen voor een ernstig en ijverig kunstenaar als hij kan geleerd en beleefd worden in die groote en eenige stad. Ik stond getroffen, toen hij mij voor het eerste werk bracht, dat hij weder onder Italië's hemel op het heerlijke Ischia, voltooid had. Het was de Procitane. Het stuk werd krachtig door Italië's zon beschenen, en ik was opgetogen over de natuurlijke, levendige uitdrukking der figuren en over het helder sprekend en toch liefelijk harmonieërend coloriet. De jeugdige vrouw van het eiland Procida met haar prachtig kostuum, met hare ideale, vertederende schoonheid, met haar slapend kind, waarover het zachte waas van jeugd en onschuld, allerkunstigst als uit de porieën oprijzend, zweefde, stak sterk af tegen de tanige kleur en de strakke trekken der moeder naast haar, sterker nog tegen de ruwe en forse vormen van den bruinen bedelmonnik tegenover haar geplaatst, wiens hand op eene bus rust, waarin hij de aalmoezen opzamelt en om wiens arm aan de andere zijde eene mand hangt, waarin hij den teerkost opgaart voor zijn klooster. Hare zuster, een weinig minder schoon en ter halver lijve slechts zichtbaar, leunt aan den kant der Procitane op den arm der oude. Deze spint vlijtig voort, maar staart met rustigen blik den beschouwer zoo natuurlijk en gemeenzaam aan, dat 't u soms is, alsof ge als vijfde persoon bij het vreedzaam gezelschap tegenwoordig waart. Aan den vensterboog van buiten kronkelt zich langs eenige boomstammen en een bovenaan bevestigd dwarshout een wingerd, die als afdak aan den muur gehecht, het gezelschap in de koelte plaatst. Eene vrij groote opening werd er echter van boven gelaten, waardoor een gloed van gouden zonnestralen langs bladeren en trossen nederschoot, waarvan de warmte ook door den beschouwer als gevoeld werd, zonder dat de hitte of het verblindend licht de rust van de aanwezigen stoorde. Door het venster eindelijk blikte men tusschen de oude en den monnik, onder het wingerddak door, op het tweede en derde plan over de blauwe wateren der golf tot op de Napelsche kust. Ik was bekoord over zooveel zuidelijke kleurenpracht en schoonheid. Het rijke nationale kostuum der procitane, eene korte groen fluweelen japon met gouden borduursels op de schouderen en daarop afhangende oorsiersels, de

hagelwitte platte Italiaansche hoofddoek der oude, de bruine pij van den monnik, de groene wingerd, het blauwe water, de azuren lucht, de schitterende zon van Napels, met al de overgangen en schakeeringen daartusschen; het was alles te zamen eene frissche harmonie van de krachtige uitingen des zuidelijken hemels, eene heerlijke vrucht van het verrijkte talent des Meesters, eene sierlijke kroon op zijn ijverig streven in het schoone Italië voor den roem en den luister der vaderlandsche kunst.

Aangrijpend is de schildering in het stuk met het opschrift: Een bezoek in het bidvertrek van Johanna van Arragon. Men kan het lezen in den Bundel Schetsen en Beelden:

Op een der laatste Septembernachten van het jaar 1506, greep er te Burgos een verschrikkelijk tooneel plaats in het bidvertrek van Johanna van Arragon. De ongelukkige dochter van Ferdinand en Isabella beleefde daar toen uren zoo geheimzinnig, zoo ontzettend, dat men niet licht de wedergade daarvan zou kunnen aanwijzen in de geschiedenis. Die nacht heeft in onze dagen de aandacht getrokken van een groot schilder en met den tooverslag zijner kunst is hij er in geslaagd, de vervlogen eeuwen te overschrijden, dat bidvertrek, met hetgeen er op dien nacht in voorviel, weder te openen en ons getuigen te doen zijn van de poging eener krankzinnige vrouw, om het lijk van haar gemaal in het leven terug te roepen; — een toestand, die ons in de werkelijkheid zwaar zou hebben geschokt, maar die thans, geïdealiseerd in opvatting en uitvoering, en tot in de minste deelen als bedauwd door den adem van het genie, ons een waar kunstgenot te smaken gaf.

De meeste mijner lezers hebben dat bidvertrek van Gallait gezien en hebben, bij de eerste blikken, die zij er op wierpen, met mij getroffen gestaan over de scherpe tegenstellingen van het tafereel, waarin zoowel de zwakheid als de kracht van het talent diens kunstenaars, als van die der romantische school onzer dagen, waartoe hij behoort, gelegen is. Of sprak het niet luide en ingrijpend tot

ons gemoed, die mengeling van vorstelijke pracht en diep menschelijk leed? Een goudlakensch kleed en eene sponde met koninklijke wapens versierd, maar wat er op ter neder ligt is — een lijk, waarvan de sporen der ontbinding reeds afstootelijk zijn. Een jeugdige vrouw, achtelooos in een satijnen gewaad gehuld, met eenige paarlen nog tusschen de ontwoelde haren, leunt daarover, maar de vrouw is — eene krankzinnige. Een scepter, rijk bezet met edelgesteente, schittert ons tegen, maar niet omkneld door eene koninklijke hand, neen, ter aarde geworpen en als vertreden, niet eenmaal bij de trappen van een troon, maar — bij de knielbank van een bidstoel. Op het donker achterbeschot ontwaart men flauw het groote teeken der Verzoening, het Kruis onzes Heeren, en daaronder, dicht bij de sponde van den doode, leest men de wonderlijke bede: „o God! o eeuwige God! die het menschelijk lichaam uit het stof der aarde geformeerd hebt, verhoor mijn gebed.” Die wanklanken, die schrille tonen uit het leven worden echter zoo opgelost en vereffend door een zekere natuurlijkheid, eene noodzakelijkheid, zou ik bijna zeggen, die de kunstenaar wist te betrappen in den onnatuurlijken toestand van Johanna, dat het tafereel bevredigend, ja! schoon wordt voor den denkenden beschouwer. Gallait heeft in zijne verbeelding een gelukkigen greep gedaan in Johanna's zieleleven, en heeft ter uitdrukking daarvan zoo weten te werken met lijnen en kleuren, dat de sprekende en lichtende tinten van het leven, en de vale en de doffe van den dood, door middel van hoogsels en schakeeringen en onmerkbare overgangen, zoo tegen elkander opwegen, zoo ineengestrengeld en dooreengeweven worden op het doek, dat het geheele stuk, ondanks den jammer en de verschrikking der voorstelling, als een schoon harmonisch akkoord wordt, dat ons trekt en boeit, roert en treft, en ons met het onderwerp verzoent, omdat het waarheid wordt en omdat die waarheid het haar passende gewaad der schoonheid draagt.

.....Het lijk werd naar haar bidvertrek overgebracht. Een geheelen nacht zou zij daar alles aanwenden, wat zij in hare onzinnigheid meende te moeten doen om haar doel te bereiken. Aan de hand van den kunstenaar zijn wij in den geest daar binnen geleid.

Wij aanschouwen daar eene bidbank met een gebedenboek, terwijl haar gebed op den wand staat uitgedrukt. Dat gebed *moet* verhoord worden, de koude des doods *moet* wijken voor hare liefkozingen en koesteringen. De ziel *moet* wederkeeren. Johanna zal om haar gemaal roepen en smeeken, zonder af te laten of te vertragen in haar gemoed. Het *zal* eindelijk gelukken. Hemelsche en aardse krachten *zal* zij bezweren Of heeft zij het niet in vroeger dagen van hare vrome moeder vernomen uit de Heilige bladen, hoe voor eeuwen dooden zijn wedergebracht tot het leven? Of heeft de monnik het haar niet verzekerd, hoe het in latere tijden gebeurd is? Welnu, dit zou, dit moet ook nu geschieden. Zoo worstelt de arme Johanna uren lang op vreeselijke wijs Maar de nacht verstrijkt, het licht der lamp verflauwt, de eerste morgenschemering daagt door de ruiten en werpt haar bleeke waas langs het beschot — maar, daar vóór haar blijft nog dezelfde koude, dezelfde blauwe tint over die kaken, nog immer dezelfde diepe, vaste, zware slaap des doods. Johanna is afgemat, is uitgeput. Zij staat en verzinkt in een mijmering en laat hare gedachten den vrijen loop. Hare zwakke rede doet geheel onder en zonder bewustheid van hetgeen zij denkt of doet, geraakt zij in dien toestand, waarin men wakend droomt en op het schimmengebied der verbeelding treedt. Wat zij begeert, wordt haar inwendig voorgespiegeld, en wat zij daar aanschouwt, meent zij, dat werkelijk plaats grijpt. Zoo is zij ongevoelig het lijk dicht genaderd en strak voor zich uitstarend, zonder iets waarlijk te zien of te onderscheiden, buigt zij zich over den doode. Ja! het oogenblik is thans daar, het lang verbeden oogenblik. Haar gemaal gaat herleven, zij zal hem weder bezitten om gelukkig, om zalig te zijn. — Zij vat zijne verstijfde hand. — Maar hoe? — Het is haar of er eenige beweging bespeurd wordt — weldra — weldra — zal hij ontwaken, — zal hij openen die lippen, — die oogen. — Haar hand strijkt over het voorhoofd, glijdt in de haren, houdt daar een lok. Bij den eersten oogopslag moet zij het eerste wezen, wat zijn blik aanschouwt in het land der levenden. — Een straal van vreugd, een straal van licht en schoonheid verspreidt zich over haar gelaat — de eerste weder na een langen en bangen tijd van innig hartewee en zware zielesmart, maar helaas! de laatste wel van haar leven,

de laatste uiting ook van hare verbeeldingskracht, de laatste en eenigste, dien de kunstenaar met het oog zijner ziel moet opvangen om zijn tafereel te rechtvaardigen. Van dat oogenblik hangt alles af. Johanna is daar *waar*, Johanna is daar *schoon*; zij sleept ons mede in haar tooverkring. Ook wij wachten, wij hopen, wij staren. De dood heeft ook voor ons zijne verschrikking verloren, want die doode daar leeft. Het oogenblik is eenig, grijp het aan, o kunstenaar! en vereeuwig 't door uwe verwen. Het is hier de kleurscha-keering van de waterbel, — zij prijkt het schoonst, op het punt dat ze vervliegt.

Hoe vriendelijk is de schets van een maaltijd te Scheveningen, te vinden in het gedenkschrift Noorthey.

Het overige gedeelte van den dag zou meer uitsluitend aan de vreugd zijn gewijd. Daartoe zouden wij ons scharen aan een feest-disch te Scheveningen. Te vijf uur kwamen wij er aan en te half zes namen we plaats.

De oudsten schaarden zich aan beide zijden en tegenover den President, den Heer de Jonge v. Ellemeet, die in het midden van de tafel was gezeten. Aan hem sloten zich aan weerszijden zooveel mogelijk de volgende geslachten aan. De President opende op een zeer gepaste wijs het middagmaal met een hartelijken welkomstgroet, die onder 't uiten van woorden van dankbaarheid zeer geleidelijk in een zegensmeeking over 't aangerechte overging. Te gelijk met het maal vingen ook de gesprekken aan en lieten de vreugdetonen zich hooren, als van een waar convivium, dat is een maaltijd, waar-aan niet alleen gegeten en gedronken wordt, maar ook gesproken en waarlijk geleefd. Een stroom van vreugd vloot er door de har-ten, die zich openbaarde hier door een kreet, daar door een vroolijk gelach, ginds door een woord of een heildronk tusschen oude vrien-den of tijdgenooten, elders weder door het aanheffen van eenige tonen uit bekende aria's. De voornaamste incidenten waren echter, gelijk altijd bij gastmalen pleegt te geschieden, de toasten.

De toasten kunnen echter hier evenmin herhaald worden als het maal verder beschreven. Een feestmaal laat zich, trots Plato, Xenophon,

Athenaeus, Scott, Bulwer, Janin, Dumas, v. Lennep, — want die groote schrijvers lieten de personen hunner gastmalen zeggen wat hun goed docht, — niet beschrijven, en een toast, zoo hij waarlijk dien naam verdient en geene van buiten geleerde les is, vermagen zoo zelden goed weer te geven. Dat alles is te vluchtig, het is 't leven in een van zijn vrije, ongedwongen toestanden. Of kent ge er een, waar meer voor alles plaats is? Aan een maal viert men den doop zijner kinderen, aan een maal zit men aan op zijne gedenkdagen, men juicht er bij zijn huwelijk, men beschreit er zijne dooden, men veroverd er harten, men smeedt er samenzweringen, men verwekt er oorlogen, men maakt er vrede, tronen worden er ondermijnd, rijken worden er bevestigd, ja! zelfs over de grenzen van den tijd staart het geloofsoog van heiden en van christen nog op heilige maaltijden in het land der zaligheid.

Hoe verheven is zijn beschouwing van kunst in de toespraak, gehouden op de evangelische alliantie te Amsterdam in 't jaar 1867.

Die gave — en dit is ons laatste woord, — die dichterlijke gave van hartsverheffing, door alles, ook de meest gewone dingen van het dagelijksch leven als te brengen onder het licht der eeuwigheid, door zelf met zijn innigste gemoedsleven steeds te staan onder het kruis des Heeren, en van dáár alles te beschouwen uit het verheven standpunt der waarheid, door alles wat goed en schoon en edel is te accentueeren, en met den wonderstaf der liefde aan te roeren en te veredelen, — die gave zal in ieder onzer hoe langer zoo meer ontwikkeld worden en schoone vruchten dragen, zoo we steeds trachten zelve dagelijks meer kunststukken Gods te worden, want ook God wordt een Kunstenaar genoemd in de Schriften, en het pronkwerk zijner handen is de mensch, die geschapen is naar Zijn beeld en naar Zijne gelijkenis.

En dat beeld moge treurig misvormd zijn, die gelijkenis vaak niet meer te herkennen van wege de zonde; er bestaat herstel. Een nieuwe weg is er voor ons geopend, een weg des geloofs, der bekee-

ring en der liefde. Op dien weg worden wij een nieuw maaksel, een maaksel Gods geschapen in den Heer Jezus Christus tot goede werken. Opgebouwd moeten we dan worden in den Geest tot eene woonstede Gods, van wien alle genie en ieder talent en iedere kracht afdaalt in de menschen, opdat zij Hem weêrkeurig daarmede zouden verheerlijken in zijn uitnemendste gave, welke is Jezus Christus onze Heer. Deze moet heerschen in al ons streven en werken, in onze kunst en wetenschap. Hij moet onze eer, onze roem, onze heerlijkheid, onze onverstoorbare, hemelsche vreugde blijven in leven en in sterven!

Hoe edel is het woord, gesproken bij het graf van Mr. Groen van Prinsterer.

Het geloof, de wortel des eeuwigen levens, is even als 't natuurlijke leven van den mensch en van 't geringste levendragend infusiediertje een mysterie, 't ontsnapt aan alle bewijs, 't wordt alleen door ervaring in eigen bewustzijn of in een ander, met 't oog des onbevooroordeelden geestes, aanschouwd. En wat men den Christen ook moge betwisten, dit staat bij hem vast, juist in onze dagen, onomstootelijk vast, helderder en krachtiger dan in vorige tijden, dat, wanneer geloovigen en ongeloovigen zich rondom een graf scharen, gelijk bij dat van Groen van Prinsterer plaats greep, de ontkenning der ongeloovigen van 't bestaan der eeuwige dingen en van dat der bovennatuurlijke wereld, niet in het geringste van meer beteekenis is, niet in het minste van dieper kennis, of van meer doordringend verstand, of van grooter wetenschap, of van hoogere beschaving getuigt, dan de bevestiging daarvan door de geloovigen.

De oprechte geloofsbelijdenis van den eenvoudigste, den ongeleerde of ongeletterde weegt, voor den onbevooroordeelden scheidsrechter tusschen de twee partijen, even zwaar of even licht, hoe wil men? als 't ongeloof van den geleerdsten en meest ontwikkelden tegenstander.

't Geloof, dit mogen wij ten slotte verklaren, was steeds de grootste kracht onder de menschen, in 't algemeen, maar in zijn heerlijkste openbaring toonde 't zich wanneer 't tot voorwerp had, Dengene,

Dien de Schrift noemt den Oversten Leidsman en Voleinder des Geloofs, Jezus. Van dit geloof wordt gezegd, dat 't een vaste grond is der hoop en een bewijs der dingen, die men niet ziet. Dit is 't geloof geweest der Vaders, waarvan Groen van Prinsterer tot zijn volk gedurende een lang menschenleven had gesproken, dat hij zelf had beleeden tot den einde, dat een iegelijk onzer, die 't in zijn harte draagt, door belijdenis in woord en wandel moet overmaken aan 't nageslacht.

In een geschriftje: Vorstenhuis en Volk in vreugde en droefheid tot God geroepen, gedachtenisrede Koning Willem III betreffende, heb ik uitgedrukt hoeveel ik voor mijn vaderlandsch en vorstelijk gevoel aan Beijnen verschuldigd ben. Hij wist liefde in te boezemen voor Vaderland en Oranje, maar welk gebied was er, dat Beijnen onverschillig liet? Als hij iets aanraakte met zijn tooverstaf begon het te leven en kreeg het bezieling. Zoo staat hij voor ons als voorganger, als opvoeder, als leeraar. Zoo is hij, in zijne mate, wat Vinet was als literarisch criticus, als beoordeelaar op het gebied der kunst. Zoo doet hij denken aan Hofdijk, wanneer er sprake is van het roemen der vaders, zoo treft ons zijn zedelijk oordeel op Christelijk gebied en behoort hij tot de uitnemendsten, die ons hebben voorgelicht. Partijman kon hij niet zijn; enge, confessionneele banden konden hem niet gebonden houden en toch wie leed meer mede in den geest met de geloofsgetuigen van alle eeuwen, wie was inniger belijder en wie streed meer den goeden strijd des geloofs? Er zijn vele kerken hier beneden, doch er is maar één lichaam van Christus. In stilte zeggen wij, wat God alleen weet, deze en die moet tot dat lichaam behooren. Zoo zijn er vele inrichtingen van onderwijs in den lande, doch uit onze voorgangeren en oudere tijdgenooten, uit leeraren en hoogleeraren zijn wij geneigd een

keuze te doen en enkele uitnemenden te vereenigen tot een kring, waarvan wij altoos willen leeren. Tot die ideale hoogeschool, tot onze autoriteiten, behoort Beijnen. De gustibus non est disputandum. Gelijk er vele boeken zijn en elk zijn eigen canonieken heeft, zoo zijn er vele uitnemende geesten, ook in ons vaderland, als wij maar een oog hebben om te zien en een hart om te bewonderen, aanwezig. Zij nemen de wereld gelijk zij is en laten hun licht schijnen in kerk en staat en school. Zij wachten zich voor den zuurdeesem der rechter- en voor dien der linkerzijde. Wacht u er voor, heeft de Heiland gezegd! Eén gist laten wij met hem op ons inwerken, de heilige Geest. Wij voeden ons met het brood, dat uit den hemel is nedergedaald. Wij eten het in den kring der broederen, verkondigende den dood des Heeren, Zijn lijden, Zijn kruis, Zijn zelfverloochening, totdat Hij komt. Zoo worden wij niet slechts beschaafd of hervormd, dat zou alleen de oppervlakte raken, maar veranderd, wedergeboren; zoo sterven wij en wandelen als kinderen der opstanding. Zijn wij oud geworden, het kleinste sprankje vuur, dat nog blijft gloren blaast Hij aan, in den opstandingsmorgen voorziet hij het van nieuwe brandstoffen.

Voor mij ligt „die Bouc van Seden,” een geschrift door den 86jarigen dr. Suringar te Leiden nog onlangs in het licht gegeven. Merkwaardige veerkracht en werkkracht! Benijdenswaardige gezondheid en levenslust, waarover ik onlangs met een jongeren maar toch ook reeds meer dan 80jarigen tijdgenoot van Beijnen, des Leidschen Suringars eveneens hoog bevoorrechten broeder te Maastricht, met dank aan God mocht spreken. In den grijzen ouderdom zullen zij nog vruchten dragen, zegt de Psalm. Ook Beijnens leven was een werkzaam leven en zijn otium op Carolinenhof waarlijk

niet onvruchtbaar en ongezegd. Beproevingen bleven U niet gespaard, edele grijsaard! Vele dierbaren zijn U voorgedaan, teleurstellingen en moeiten des levens waren Uw deel. Toch staat gij nog opgericht als op de grenzen van twee werelden, aan het strand der eeuwigheid. Hoe dikwijls hebt gij ons op het verleden gewezen, op het woord van Göthe: „dat is een beschaafd man, die het kenmerkende van alle eeuwen in zijn geest en hart heeft opgenomen,” maar hoe dikwijls ook en zooals gij alleen het kondt zeggen op de toekomst, op de eeuwigheid. Voor mij en voor velen zijt gij een geloofsgetuige; voor mij en voor velen waart gij steeds een opgericht teeken der Hope en de aantrekkingskracht der Liefde, die van U uitging bleef merkbaar, ook al was er afstand door leeftijd of plaats en kring van werkzaamheden. Een getuige zijt gij van 't ware, en 't goede en 't schoone. Een gezant uit het rijk der harmonie en van den koning des Vredes. Vormende kracht ging er van U uit, educatief waart gij en paedagoog als weinigen. „Ach, dat er eens een man verrees” hoort men wel eens klagen. „Exoriare aliquis” is een kreet uit veler mond. Maar wie zou dat dan moeten wezen, vragen wij. De rechte man is opgestaan en het regiment is in goede handen. Laat ons liever wenschen: ach, dat er meer midelpunten waren van zedelijke kracht, meer zelfstandigen, meer karakters. Aan opvoeders hebben wij behoefte. Aan mannen van groote beschaving en groote barmhartigheid, van veel menschenkennis en veel zelfkennis.

Dr. Beijnen, gij waart een hunner. Wij gevoelen ons dankbaar gestemd U nog te mogen bezitten. Naast Uwe bloedverwanten staan uwe geestverwanten, naast zij die U liefhebben, zij die U ook vereeren.

Ach, toef nog wat in ons midden. Hoevelen uit den kring van het Réveil, hoevelen uit de school van Bilderdijk, hoevelen uit het worstelperk der geesten en uit den strijd der meeningen onder de „oudere tijdgenooten” zijn heengegaan. De eene boom wordt geveld na den anderen. Wat moet er van het jonge hakhout groeien, vragen wij. Die dunne stammen, hoe staan z' aan wind en weer nu bloot. Wat Beijnen betreft, den 80 jarigen, wat onze voorgangeren aangaat voor zoover wij nog het voorrecht hebben hen te bezitten, de bede rijst op tot Gods troon:

Barmhartig God, ach, laat hen nog wat toeven,
Veel zijn er met mij, die hun lommer nog behoeven,
Hun val kwam krakend neer op 't hart van vele droeven.

Dit, wat dit aardsche leven betreft. Voor het eeuwige leven worden onze wenschen voorkomen door zeer vaste beloften. Een woord nog, aan Uhland afgeluisterd, een bede nog, geliefde rector, op uwen gedenkdag :

Behalve d' aardsche Lente,
Die telkens weer verjaart,
Houdt God in 's Hemels tente
Een eeuw'ge Lent bewaard;
Zij blijv' U voorbehou'en
Aan 't eind van 's levens baan;
O zalig Gods betrouwen,
Daar boven breekt zij aan.
